

De dochter

De dochter

HERINNERINGEN
AAN ANDERS ZIJN

HARRIËT DUURVOORT

UITGEVERIJ PLUIM
AMSTERDAM/ANTWERPEN

Eerste druk, januari 2025

© Harriët Duurvoort

Omslagontwerp Studio Jan de Boer

Omslagbeeld privéarchief

Typografie binnenwerk Perfect Service

Auteursfoto Merlijn Doomernik

Productiebegeleiding Tim Beijer

Drukkerij Wilco, Amersfoort

ISBN 978 94 933 3967 5

NUR 320

www.uitgeverijpluim.nl

Geen enkel deel van dit boek mag worden gebruikt voor het trainen van kunstmatige intelligentie.

Voor River
Aan al mijn grootouders

Vooraf

Twee koddige dreumesjes die elkaars handje vasthouden. Maar een geposeerd lachje kan er niet vanaf. ‘Ik weet alleen nog dat we er niets geen zin in hadden, in op de foto gaan,’ aldus mijn moeder. Maar deze oer-Hollandse prent heb ik altijd een van de mooiste gevonden uit haar familiealbum. Het is een foto uit 1931, gemaakt toen ze een uitje maakte met haar tante Annie, die ook op de foto staat, en ze in oud-Hollandse klederdracht vereeuwigd werden. Het blonde jochie was geen vriendje, maar de fotograaf wilde hem graag met haar op de plaat.

Het resultaat is een foto die ik altijd hoopvol symbolisch heb gevonden voor hoe in Nederland de multiculturele samenleving zou uitpakken. Afwachtend, schoorvoetend, een beetje beschroomd ook. Toch pakken ze elkaars handje.

Mijn moeder Eva was nauwelijks zes weken oud toen ze in 1928 door Saar en Jan, een gereformeerd echtpaar uit Scheveningen, geadopteerd werd. Mijn moeder is gemengd: haar moeder was wit, haar vader zwart.

De verhalen van mijn moeder over haar leven kleurden mijn jeugd en hebben een bepalende rol gespeeld in mijn eigen zoektocht naar wie ik ben. De Nederlandse geschiedenis en het zoeken naar wat en wie ‘wij’ zijn wordt steeds meer in persoonlijke verhalen verteld. Mama’s leven biedt een bij-

zonder perspectief, want het is een oer-Hollands verhaal, vanuit de verrassende ervaring van een gekleurd maar voor de rest ‘doodgewoon’ Hollands meisje dat in 1928 in Den Haag het levenslicht zag.

In de loop van haar leven is Nederland ingrijpend veranderd, juist op het punt van die kleur die haar ooit zo bijzonder maakte. Inmiddels valt ze al tientallen jaren niet meer op in het Amsterdamse straatbeeld. Meer mensen dan ze ooit had kunnen vermoeden in de tijd dat iedereen zijn vingers door haar kroeshaar wilde halen, lijken nu op haar.

Dit boek is opgedragen aan al mijn grootouders. Mijn biologische grootouders en mijn adoptiegrootouders. Saar en Jan voelen het meest als ‘gewone’ grootouders, al hebben wij geen biologische band. Maar is ouderschap niet iets wat je, dag in, dag uit, jaar in, jaar uit, met een kind deelt? Er zijn ook nog andere grootouders, biologische. Echte, zouden sommigen misschien zeggen. Onze verloren wortels, de afgehouwen stam, het mysterie. Ook zij zijn in het hier en nu nog altijd de meest tot de verbeelding sprekende bouwstenen van onze persoonlijke identiteit. Nog meer dan onze adoptiegrootouders.

Onze familiegeschiedenis optekenen bood mij de gelegenheid om de lagen van wie wij ervaren te zijn te verkennen. Om een verhaal te vertellen van een gezin waarin iedereen van elkaar hield, ondanks geheimen, ondanks het ontbreken van een biologische band, ondanks verschillen in kleur, klasse, geloof of cultuur, of tijdperk. Een verhaal over de beste bedoelingen die soms, onbedoeld of, bewuster, door gevoelens te negeren en weg te stoppen, tot verdriet hebben geleid. Maar het is ook een familiegeschiedenis over liefde. Ondanks het ongemak dat altijd blijft.

Een verhaal van een zwart meisje in een witte wereld. Van een jonge vrouw op zoek naar zichzelf, in een wereld die verandert; in samenlevingen op verschillende plekken in de we-

reld die in elke tijd weer anders met kleur en identiteit omgaan. Maar het is ook een persoonlijk verhaal. Over de zoektocht die hoort bij het geadopteerd-zijn, zelfs tot in de tweede generatie, bij mijn zus en mij. Naar een antwoord op de vraag: wie ben ik eigenlijk? Bij wie hoor ik? Over het hunkeren naar geborgenheid, naar een thuis. Over de liefde van een adoptiegezin, voor adoptieouders, en de beklemmende, soms verlammeende loyaliteit die daarvan onderdeel kan zijn.

Tijdens het schrijven van dit boek bleek dat mijn zoontje, River, aan wie ik dit boek heb opgedragen, een vorm van autisme heeft, in combinatie met een verstandelijke beperking. Hem had ik onze familieverhalen willen vertellen, over een tijd dat kinderen dachten dat oma kleur afgaf, de geschiedenis van onze kleine familie. Hij is immers de enige erfgenaam van dit verhaal. Mijn moeder Eva kreeg twee dochters, mijn zus Monique en mij, en ik kreeg River. In de jaren dat ik aan dit boek werkte, tijdens de urenlange gesprekken met mama over haar verleden, met River spelend met zijn autootjes in de kamer, is het ons langzaam duidelijk geworden dat hij de bijzondere verhalen rond zijn afstamming misschien wel nooit helemaal zal begrijpen. Maar het is een verhaal dat misschien andere lezers zal raken. Ik heb het daarom niet alleen voor River willen opschrijven.

Een paar opmerkingen vooraf:

Ik gebruik 'wit' in plaats van 'blank'. Maar ik doe het verhaal geweld aan als ik 'wit' gebruik in een tijd dat iedereen 'blank' gebruikte. Ook zullen in dit boek geregeld woorden als 'neger' en zelfs 'nikker' en andere diep kwetsende scheldwoorden de revue passeren. Woorden die mama haar leven lang heeft moeten aanhoren. Haar verhaal is niet te vertellen zonder die woorden, en tegelijk hoop ik dat de lezer soms voelt hoe het is om zo genoemd te worden.

1. Het zwarte meisje uit de haven

Scheveningen, 1936

‘Lelijke Papoea!’ schaterde Frans.

Eva haatte Papoea’s. Ze haatte het dat ze bloot waren, met zo’n ding voor hun geval, zo erg dat je het niet eens mocht uitspreken. Hadden ze dan echt niet door hoe zondig dat was? Waarschijnlijk kenden zij Jezus niet. Het waren immers wilden, net dieren, dat zei iedereen altijd. Die begrepen ongetwijfeld niet dat dit niet door de beugel kon. Zij, Eva, begreep dat wel. Ze snapte het beter dan iedereen. De schaamte ging haar door merg en been. Maar waarover ze in het duister tastte was waarom zij blijkbaar een Papoea zou zijn. Dat raakte aan het grote geheim. Hadden de Papoea’s haar misschien achtergelaten bij Vader en Moeder? Dat durfde ze niet te vragen en het had toch geen zin. Ze zouden het ontkennen en er gauw overheen praten. Maar Eva wist ook wel wat ze in de spiegel zag. Een bruin meisje met zwart kroeshaar. Net als een Papoea.

‘Zwartjoekel!’

Frans was tien maar schoot al uit. Een knoestig blond joch, met schots en scheve tanden, altijd een spottend lachje in zijn staalblauwe blik. Hij had die typische branie van zoveel Scheveningse straatschoffies uit de buurt. Brutaal en bijna opzettelijk onnozel. Hij kwam uit het achterbuurtje voorbij het politiebureau. Eva was bijna acht. Nooit had ze een weerwoord.

Daar was ze te verlegen voor, het liefst wilde ze niet opvallen. Maar dat was ijdele hoop. Hoe schuchter en in zichzelf gekeerd ze ook was, elk hoofd draaide zich om als zij langsliep. Ze zag nooit iemand die er ook maar een beetje uitzag zoals zij. Tenminste geen levend iemand. Er was wel de gaper bij de apotheek. En het negerpoppetje in de kerk, hoewel dat heel grote dikke rode lippen had en een wijdopen mond waarin je munten kon gooien, voor de zending. Ze voelde zich merkwaardig verwant met dat poppetje, ook al had zij die heel dikke lippen niet.

Ze zette het altijd op een rennen als ze Frans zag. Maar Frans was groter en sneller. Hoewel hij soms zo hard om zichzelf moest lachen wanneer hij haar achternazat dat hij achteropraakte. Maar vaak genoeg kreeg hij de tengere Eva te pakken. Met zijn smoezelige vingers trok hij aan haar kroesvlechtjes. 'Vieze vuile poepnikker!' joelde hij dan. Frans had een eigenaardig hikje als hij de slappe lach had. Een lach die haar bij zou blijven.

Ze had in het begin niet eens zo goed begrepen wat 'poepnikker' nu eigenlijk betekende. Poep was smerig. Wat 'nikker' was wist ze in alle eerlijkheid niet precies. Al deed het woord pijn en schaamde ze zich ervoor. Was het negerpoppetje op de collectebus een 'nikker'? Dit ging toch over het zwarte? Ze voelde er niets voor om het te vragen. Het hoorde bij de dingen die zij wel aanvoelde maar waar niet over gesproken mocht worden.

Het Grote Geheim, waar Eva helemaal niets van begreep en waar ze met grote, voorzichtige passen omheen probeerde te leven. Dat deden Vader en Moeder immers ook. Maar het weerhield haar er niet van zich diep voor Het Geheim te schamen. Want natuurlijk had dit met een heel grote zonde te maken. Alles zou ze ervoor overhebben om maar gewoon te zijn. Net als alle andere mensen. Niemand die ze kende was dit

ooit overkomen. Dat je bruin was en kroeshaar had. God had haar blijkbaar voor iets willen straffen.

Als Eva Frans in het vizier kreeg, trok ze meestal een spurt in de richting van de haven. Met een beetje geluk stonden daar groepjes vissersvrouwen te kletsen. Met hen moest je geen ruzie krijgen en tot Eva's grote opluchting waren ze op háár hand. Zij wisten zich wel raad met pestkoppen. 'Kan je wel, rotjong! Tegen zo'n klein meissie?' riepen ze Frans schel tot de orde. 'Kind, maak je maar niet druk, hoor.' De kleine Eva verschool zich dan snel achter de lange zwarte rok van een van hen. In tegenstelling tot de andere vrouwen in Scheveningen liepen de vissersvrouwen nog altijd in klederdracht. Doorde-weeks in eenvoudige kledij, met vuilwitte kappen, een schort en strenge, vaalzwarte lange rokken. Het gaf hun iets onverzettelijks. Op zondag, als ze in hun mooiste klederdracht naar de kerk gingen, vond Eva hen prachtig. Een witte kanten muts verzachtte hun rood dooraderde vleesgezichten. Sommigen droegen een hoofdijzertje, als een kroontje. Het gaf hun soms ruwe uitdrukking plotseling zelfs iets voornaams. Een kroontje was toch iets voor prinsessen, vond Eva.

In haar fantasie was Eva net zo gehaaid als de vissersvrouwen. Had ze ook maar een greintje van hun lef, dan schold ze op haar beurt Frans gewoon uit, met zijn lelijke sproetenkop en zijn vuile hoogwaterbroeken waar hij al een jaar geleden uit was gegroeid. Ze dagdroomde dat ze kon vechten, dat ze Frans knikkende knieën bezorgde als hij haar ook maar in de verte zag lopen. Natuurlijk wist ze dat het zondig was om zo te denken over haar vijanden. Je moest je naasten en je vijanden liefhebben, net als Jezus. Jezus keerde altijd iedereen de andere wang toe, hij zou een zondaar als Frans vergeven.

Maar Eva wilde Frans eigenlijk niet vergeven. Ze wilde hem een lesje leren. Op een dag verzamelde ze eindelijk de moed om haar plan uit te voeren. Kordaat maar met bonzend hart

stapte ze het politiebureau binnen. ‘Er is een jongen, Frans. Die komt elke dag achter mij aan als hij de kans krijgt. Hij slaat mij in elkaar.’

De agenten wisselden een geamuseerde blik.

Ze aarzelde. ‘Op school zeggen ze dat de politie voor je opkomt.’

‘Zullen wij hem dan eens toespreken?’

Eva lachte haar brede glimlach. ‘Voor de politie heeft iedereen ontzag,’ verklaarde ze plechtig.

Met een voldaan gevoel stapte ze naar buiten. En het werkte. De volgende keer dat ze Frans tegenkwam keek hij nors weg. Eva vond het maar wat grappig. Vader en Moeder wisten van niets. Dit had ze helemaal zelf bedacht.

Eva was anders.

‘Trek je er niets van aan, Eva.’ Moeders stem sloeg schril over als Eva zich iets liet ontvallen over Frans. Ze probeerde er zo snel mogelijk overheen te praten, maar intussen kookte ze van woede. Waar bemoeide die vlegel zich mee? Hij verstoortte het broze evenwicht van hun kleine huiselijke geluk. Zij, met zijn drietjes. Een vader, een moeder, een dochter. Die van elkaar hielden. En gelukkig waren. Een gezin met de vurige wens doodgewoon te zijn en met rust gelaten te worden.

Eva had op zulke momenten altijd meteen spijt. Waarom moest ze dit nu weer zo nodig aansnijden? Ze schaamde zich, niet alleen voor zichzelf, maar ook voor Moeder en Vader, die een dochter hadden die zo werd uitgescholden. Die geneerden zich natuurlijk ook, al deden ze hun best om dat niet te laten merken.

Ze denken maar, zullen mijn grootouders waarschijnlijk gedacht hebben. De mensen in de kerk, de mensen bij de bak-

ker, de groenteman, in het park. Laat ze maar kijken. Maar intussen was vooral mijn grootmoeder Saar beducht voor die eeuwige beduusde blikken. Die opdringerige nieuwsgierigheid. Het gedempte geroezemoes achter hun rug. Zodra ze de voordeur achter zich sloot, het handje van haar dochter stevig vasthoudend, wist ze dat de blikken konden komen. Saar van Dam was wel de laatste die wilde opvallen. Maar samen met haar dochter Eva trok ze enorm veel bekijks. Ze sloot zich ervoor af. Want het bezorgde haar een ongemakkelijk gevoel waar ze helemaal niet aan wilde. Ze stopte het liefst weg dat het soms moeilijk was dat ze een zwarte dochter hadden. Was het niet zo geweest, dan had er misschien nooit iemand om gemaald dat hun kind ‘aangenomen’ was. Maar Eva moest het veel te vroeg horen. Klasgenootjes, die het vaak niet eens kwaad bedoelden: ‘Hoe zit dat nu met jou? Waarom ben je bruin? Wie zijn je echte ouders?’ Eva verstijfde dan. Vader en Moeder waren haar ouders, punt. Ze beriep zich op wat ze altijd van Vader en Moeder hoorde. ‘Jij bent ons kind.’

Toen ze heel klein was ontging het haar dat ze anders was. In de contouren van haar eerste herinnering speelde het nog geen rol. De geur van het zand in de zandbak bij de crèche waar ze naartoe werd gestuurd toen Moeder uit het rusthuis kwam. Ze moet bijna drie geweest zijn. Ze spuugde in het zand, zodat het hard werd en ze er vormpjes van kon kleien. Eten deed ze er ook. Als ze 's avonds thuiskwam vroeg Moeder altijd wat ze had gegeten. Rood, groen of oranje, antwoordde Eva dan. Bietjes, spinazie of worteltjes. Wat had ze gehuild in het begin, wanneer Moeder haar achterliet. Maar op een gegeven ogenblik werd het beter. Toen wist ze dat ze gewoon moest spelen en geduldig moest wachten tot Moeder weer te-

rugkwam. Want Moeder kwam altijd terug. Ze had altijd een brede glimlach als ze tussen de andere moeders die hun kinderen kwamen ophalen haar eigen kind zag. Eva gooide haar hoofdje schuin in haar nek en strekte haar armpjes uit. Moeder lachte terug. Al waren het maar een paar uurtjes geweest, ze hadden elkaar toch gemist.

Het was in het kinderlijke ontdekken van de wereld dat Eva stukje bij beetje begon te beseffen dat zij anders was. Ze kon het niet verwoorden in het begin. Later durfde ze het niet. Ze was het enige kindje dat niet op haar ouders leek. Vader en Moeder waren gewoon, net als de andere vaders en moeders. Maar zij?

Het was niet eens zozeer om haar kleur dat ze altijd gepest werd, dacht ze. Je zag wel Indische mensen in Den Haag en die waren ook bruin. Maar haar kroeshaar... Iedereen wilde er altijd aan voelen. Wat raar, wat ruw! Niemand had zulk lelijk haar! Moeder die wanhopig aan de kapster vroeg wat ze toch met 'die ragebol' aan moest. Die wilde Eefjes haar bij elk bezoek uitdunnen, maar die procedure bleek het tegengestelde effect te hebben. Eva's bos haar werd alleen maar groter. Dus kamde de kapster het maar een beetje uit, wat pijnlijk was. De tranen sprongen Eva in de ogen. Als de kapster klaar was bond ze er een strik om.

Haar kleur stond voor alles wat ze niet wilde zijn. Zwar-ten vond iedereen primitief, dom, minderwaardig. Soms liet iemand een krant liggen waarin een stripverhaal stond over Moriaantjes. Met hun rollende ogen en dikke lippen beleefden ze de dolste avonturen. Ze waren best schattig maar altijd dom. De stripverhalen trokken Eva aan, hoewel er ook altijd schaamte opwelde. Was zij ook een soort Moriaantje? En Sinterklaas had zijn zwarte Pieten natuurlijk. Die deden ook altijd koddig, hoewel die natuurlijk niet echt waren maar een laag schmink op hadden. Daar leek ze ook niet op, toch?

Ze voelde het anders-zijn ook als Vader haar op het hart drukte toch vooral op haar lippen te bijten, om te voorkomen dat ze voller en dikker werden. Stel je voor. Beschaamd deed ze haar best, of hij nu in de buurt was of niet. Steeds wanneer ze eraan dacht beet ze ijverig op haar lippen om te voorkomen dat het allemaal nog erger werd.

Vele jaren later zou ze haar eigen kleintjes, mijn zusje en mij, hetzelfde leren. 'Je moet aan je neus trekken zodat hij niet zo breed wordt!' Een Europese neus was spits, een zwarte neus breed. Schalks lachend, het was sarcasme uiteraard. Mijn vader kon er nooit om lachen. Zijn neus was ook te breed, en eraan trekken hielp niets.

Jan en Saar van Dam waren in 1924 getrouwd en wilden niets liever dan een gezin. Maar Saar raakte maar niet zwanger. De onvervulde kinderwens groeide binnen een paar jaar uit tot een groot verdriet. Het jonge verplegerspaar had zoals de meeste Nederlanders hun levensstandaard behoorlijk zien verbeteren in de jaren twintig, een tijdperk waarin de economie op volle toeren draaide. Dat de Duitsers na hun verlies van de Grote Oorlog in 1923 hun bankbiljetten doormidden hadden moeten knippen was hier niet meer dan een anekdote. Om zich heen hadden ze hun wereld snel zien moderniseren. Saar had op een gegeven moment de schaar gezet in haar lange, zware rode lokken. Het stond haar goed, zo'n modieuze bob.

Tussen adoptie en pleegzorg bestonden nog geen duidelijke verschillen. Wie zoals mijn grootouders destijds een kind in het gezin wilde opnemen kon een aantal wegen bewandelen. Uiteraard kon je op zoek gaan naar een pleegkind in een weeshuis. Daarnaast werd Nederland in de jaren twintig overspoeld door buitenlandse oorlogswezen. Je kon de krant nau-

welijks openslaan of er stond een verhaal in over weeskindjes op zoek naar een liefdevol thuis. Want Duitse, Oostenrijkse en Hongaarse oorlogswesjes moesten aan Nederlandse pleegouders geholpen worden. De nood was hoog. ‘Steun Duitsland!’ werd in advertenties aangedrongen. In de Grote Oorlog hadden tienduizenden kinderen hun ouders verloren en de Duitse weeshuizen waren zo overvol dat internationale adoptie voor het eerst gemeengoed werd in Europa.

Kranten deden er soms ronduit sentimenteel verslag van. ‘Groote vraag naar blauwoogige meisjesbaby’s. Vraag naar jongentjes stijgend,’ kopte *Het Vaderland* in 1926. Zouden mijn grootouders het gelezen hebben? ‘Een bericht dat de Nationale kinderadoptie vereeniging te Londen, aan welk de zorg voor vondelingen is toevertrouwd, nog nooit zooveel verzoeken ontving om kinderen te mogen adopteren als dit jaar...’ Een dame schreef ‘dat zij toch zoo graag een baby zou willen hebben, als Kerstgeschenk voor haar echtgenoot’. ‘Ze had al een wiegje gekocht en in het geheim reeds allerlei voorbereidselen voor de komst van de baby getroffen, zeide zij.’

In 1926 was de wet aangepast. In het buitenland waren de eerste adoptiewetten aangenomen, vanuit de wens de juridische positie van oorlogswezen te regelen en de positie van adoptieouders te verstevigen, ten koste van de afstandsouders. De Nederlandse wetgever koos een middenweg nadat in de jaren daarvoor een maatschappelijk debat over adoptie was gevoerd. Zo was op 13 mei 1925 een artikel in *De Telegraaf* verschenen over afwegingen van de Vereeniging Onderlinge Vrouwenbescherming. Deze vereniging ‘had bij haar arbeid kennis gekregen van tal van gevallen, waarin kinderen, die jarenlang op voortreffelijke wijze door pleegouders waren opgevoed, plotseling aan de zorgen van deze pleegouders werden onttrokken, doordat hun ouders hen opeischten. Al scheen dit dikwijls lijnrecht in strijd met het belang van het

kind, en in hoge mate onbillijk jegens de pleegouders, die van het kind waren gaan houden als ware het hun eigen. [...] In zulk een geval wordt er iets stuk gemaakt, en worden wonden geslagen, die in een menschenleven niet meer heelen.' Maar toch hadden de biologische ouders ook rechten, vond men. Met het oog op al die emotionele belangen en dilemma's werd daarom in Nederland voor een minder rigoureuus adoptiebeleid gekozen dan in omliggende landen. De juridische banden met de biologische moeder werden minder resoluut doorsneden dan in veel buitenlandse adoptiewetten, en ook minder dan in de latere Adoptiewet van 1956. Dankzij dit adoptiebeleid draagt mijn moeder al van jongs af aan een dubbele achternaam. Nijman is de achternaam van de vrouw die haar ter wereld had gebracht. Van Dam is de naam van de adoptieouders die om haar heen hun gezin bouwden, vanaf de eerste weken van haar leven. In de Staatscourant van januari 1930 staat het verzoek tot naamsverandering dat mijn grootvader deed. Dankzij die dubbele naam bleef een stukje van haar identiteit traceerbaar. Maar hij wierp in de loop der jaren ook talloze vragen en raadsels op.

Saar en Jan zullen net als de meeste adoptieouders het liefst een zuigeling hebben gewild. Een kindje dat nog geen tekst had. Maar dat was nog niet zo gemakkelijk. In de Nederlandse weeshuizen waren kinderen meestal al wat ouder, net zoals de Duitse, Oostenrijkse en Hongaarse wezen voor wie pleeggezinnen werden gezocht. Hun conditie was slecht, ze waren ondervoed, zwak en vaak getraumatiseerd. Een bijkomend nadeel van de oorlogswezen was bovendien dat ze wellicht ooit wel weer terug naar hun land van herkomst zouden willen. Dit waren zaken waarover in alle openheid gediscussieerd werd. Voor deze oorlogsslachtoffertjes waren allerlei verenigingen actief. Ze organiseerden pleegouderavonden waar men andere ouders kon ontmoeten die een kindje hadden aangenomen

en zorgden voor begeleiding. Het pleegkind kon via de verenigingen ook op Duitse of Hongaarse les om de band met de eigen identiteit te behouden. Mijn grootouders moesten het later zonder een vereniging doen. Voor hen geen lotgenoten-contact, houvast of begeleiding in hoe ze in een witte wereld met een gekleurd kind moesten omgaan. Geen suggesties om op een goede manier te reageren op vragen over identiteit, die er toch echt ooit zouden komen.

Op zoek naar een pasgeboren kindje zullen mijn grootouders misschien eerder op goed geluk de kranten hebben nageplozen. Tussen de kleine annonces trof je af en toe een bericht aan waarin mensen aangaven dat ze hun kindje wilden opgeven, of juist een kind in hun gezin wilden opnemen. Ik ben ook gaan grasduinen in die advertenties. En dan, in de *Haagsche Courant*, onder een advertentie waarin 2500 straatkeien worden aangeboden, vind ik een annonce die zomaar over mijn moeder zou kunnen gaan, in de editie van 12 mei 1928.

JONGE MOEDER, besch.milieu,wegensomstandigh.gedw.geheel afstand te doen van haar kind, dat in 't laatst van deze maand wordt verwacht. Brieven No. 4148, bur. v.d. bl.

Zou dit over Eva gaan? Die op 16 juni 1928 werd geboren in Den Haag? En nauwelijks zes weken na haar geboorte zou worden geadopteerd?

Het is te toevallig, maar ik geloof dat ik beetheb, met deze advertentie.

Ineens werd het voor Saar en Jan heel concreet. Zo'n mogelijkheid deed zich niet zo vaak voor. Gewoon in de stad waar ze woonden. Veel tijd hadden ze niet, maar ze hakten de knoop door en schreven een brief. Bereid om binnen een maand ouders te worden van een zoontje of dochtertje.

Mijn grootvader Jan kwam uit een groot, hecht, gereformeerd Vlaardings gezin en wilde dat ook zijn familie haar hart opende. Mocht hem of Saar ooit iets overkomen, dan moest dit kindje, net als de talloze kinderen van zijn broers en zusters, immers op de familie kunnen terugvallen. In de weken voordat hun kindje zou arriveren bezocht hij avond aan avond zijn broers en zusters, zijn ouders, ooms en tantes. Hij hechtte eraan om het plan persoonlijk aan iedereen voor te leggen. Ja, wat vonden ze ervan?

Natuurlijk gaven ze hun fiat.

De vader van mijn grootvader was kuiper. Thuis had niemand het breed, alleen door zuinigheid hielden ze het hoofd boven water. Maar ze klaagden er nooit over, namen het leven godvruchtig, zoals het kwam. Mijn grootvader had drie zusters en drie broers. Zijn zuster Anna, die met man en drie kinderen in een eenkamerappartement woonde met een alkoofje en een zolder, was de oudste. Ze was destijds zwanger en haar dochter Corrie zou even oud zijn als Eva. De nichtjes zouden later goed met elkaar kunnen opschieten. En tante Anna zou ondanks haar eigen drukke leven nooit te beroerd zijn om in tijden van ziekte of vertwijfeling voor Eva te komen bidden.

Dan was er tante Marie, die nadat haar man was verongelukt er met zes kinderen alleen voor stond. Later zou ze hertrouwen met een zeeman voor wie de neven en nichten altijd wat bang waren, omdat hij onder de tatoeages zat. Tante Janna was getrouwd met oom Leen, een vakman, dus zij hadden het wat breder. Tante Betje had maar liefst tien kinderen en ook dit gezin woonde veel te krap. Oom Gerrit had een viswinkel en een viskar, waarmee hij door Vlaardingen liep. Eva en Corrie schaamden zich later altijd als hun oom luid 'Bokking! Haring!' roepend door de straten liep en sloegen dan gauw

de hoek om. Oom Giel hinkte omdat hij zijn tenen was verloren bij een ongeluk in de haven. En oom Arie, mijn grootvaders jongste broer, was de excentriekste. Hij was een onmatige charmeur, die zelfs mijn wat koele grootmoeder nog aan het lachen kon maken met zijn complimentjes en luchtkusjes. En hij had een gave: als je hoofdpijn had, kon hij dat met zijn ‘helende’ handen van je af strijken. Vervolgens wapperde hij met zijn handen, omdat hij de pijn overgenomen had en die er dan uit moest schudden. Het was voor de kinderen altijd een bron van grote hilariteit. Zijn enige dochter, mijn tante Erika, is nog altijd hecht met haar dierbaarste nicht, Eva. Ze bellen bijna dagelijks.

Ik kan niet anders dan concluderen dat mijn grootvader in de opzet van zijn rondgang langs zijn familie eind jaren twintig geslaagd is. Eva zou altijd gewoon een van hen zijn. Een echte Van Dam.

Mijn grootvader Jan heb ik nooit gekend, hij was al lang overleden toen ik geboren werd. Maar aan Saar, mijn oma, heb ik levendige herinneringen. En eind 2019 stuurde mijn oom uit Canada ons een verhaal toe dat Saar in 1951 over haar Amsterdamse jeugd had opgetekend. Op haar elfde, in 1911, moest ze van school af om als oudste dochter de zorg voor haar aan tbc lijdende, ernstig zieke moeder en haar dementerende grootouders op zich te nemen. In hun krap bemeten appartement hing altijd een grauwsluijer van ziekte. Saar moederde daarnaast over haar jongere zusje Annie en baby Joost, aan wie haar moeder nog het leven had geschonken toen ze al doodziek was.

Saar en haar zusje botsten regelmatig met hun vader, een loodgieter. Het was een norske man en de zorgen om zijn jonge gezin vielen hem daarbij zwaar. Vooral de bokkige Annie haalde hem het bloed onder de nagels vandaan. Vaak mondde haar brutaliteit uit in een flink pak slaag van hun vader als hij ver-

moeid thuiskwam. Saar kwam altijd tussenbeide, als ze tenminste niet ook zelf klappen kreeg.

Van huis uit waren ze gereformeerd, maar de ziekte en het verlies van zijn vrouw waren de genadeklap voor het geloof van Saars vader. Dat een vrouw die zo belangrijk was voor haar jonge gezin zo wreed bij hen was weggerukt, was dat nu Gods wil? De goeien moesten gaan, terwijl de slechteriken gewoon mochten doorlopen? Sindsdien had hij tabak aan de kerk. Maar Saar vond juist kracht in haar geloof en klampte zich eraan vast, ondanks het diepe verdriet dat haar gebeden niet verhoord werden, want toen ze veertien was bezweek haar moeder aan haar ziekte.

Haar vader hertrouwde drie maanden na de dood van Saars moeder met een vrouw die Annie en Saar per direct 'moeder' moesten noemen. Hun nieuwe stiefmoeder ontfermde zich alleen over de kleine Joost, destijds nog een zuigeling. Hij was besmet met de tbc die hun moeder fataal was geworden en had het zelf ternauwernood overleefd. Natuurlijk zag Saar wel dat de nieuwe vrouw van haar vader goed voor haar verweesde broertje was. Maar zelf vond ze het thuis niet meer uit te houden.

Terug naar school kon niet meer. Ze vond een 'dienstje' bij een huisarts op de Keizersgracht. Die viel echter zowel de bijna zestienjarige Saar als het andere dienstmeisje lastig en samen besloten ze op zoek te gaan naar een nieuw baantje, dat ze vonden in een chocolaterie aan het Rembrandtplein. Het meisje bood Saar bovendien aan om bij haar te komen wonen, en dat was haar kans om thuis te ontvluchten. Naïef als ze was had ze aanvankelijk geen idee waarom de kamer in het pension dat haar vriendin gevonden had helemaal met rode tierlantijntjes, meubels en lampen was ingericht. Hun gehaaide huisbazin, de madam van het bordeel, zorgde echter wel dat de clientèle de twee jonge meisjes met geen vinger aanraakte,

schrijft mijn grootmoeder. Toen haar vader en stiefmoeder erachter kwamen waren ze uiteraard des duivels. Maar Saar weigerde haar zelfstandige leven op te geven en bleef er nog een tijdje wonen. Niets was erger dan de kille sfeer bij haar vader thuis.

Dit verhaal was nieuw voor mij, ik had me mijn vrome grootmoeder nooit als ongelukkig tienermeisje in de rosse buurt van Amsterdam voorgesteld. Mijn zwaar gereformeerde grootmoeder, voor wie elke toespeling op wat ook maar iets met seks te maken had diepe zonde was, moet op jonge leeftijd al van de hoed en de rand geweten hebben.

God had haar behoed in de tijden dat het mis met haar had kunnen gaan omdat ze zich zo eenzaam en verloren had gevoeld, schrijft ze in haar verhaal. In het bordeel had ze in korte tijd genoeg gezien om te weten hoe een leven kon ontsporen. Maar ze had het bidden nooit opgegeven en zo werd haar diepste wens vervuld: ze kon aan een verpleegopleiding beginnen, al had ze haar lagere school niet kunnen afmaken. Verpleegster worden was haar gedroomde leven. Ze kreeg nu bovendien de kans om naar Den Haag te vertrekken, waar ze in opleiding ging bij een psychiatrisch ziekenhuis. De afstand deed haar goed. Als zij zelf ooit een gezin had, een andere vurige wens, zou ze het allemaal anders doen dan haar vader. Zij zou haar kinderen een liefdevol thuis bieden.

Jan van Dam werkte net als zij in de verpleging in Den Haag. Een man als een rots, zachtmoedig en door en door fatsoenlijk. Even gelovig als zichzelf, begripvol en attent. En hij had een goede lengte; Saar was zelf zo lang dat ze zich eerder had verzoend met het idee dat ze met een man die een kop kleiner was door het leven zou moeten. Tijdens hun eerste gesprekken bleek dat ze op dezelfde manier tegen het leven aankeken. Het was het eerste, onversneden geluk in haar leven toen hij,

bedeesd, blijk gaf van zijn gevoelens voor haar. Ze trouwden.

Toen ze eenmaal Eva had, kon ze zich niet voorstellen dat ze ooit meer van een kindje zou kunnen houden dan van haar dochtertje, ook al had ze het niet zelf gebaar. Het was zo anders dan bij haar stiefmoeder, die haar stiefdochters niet had kunnen luchten. Haar moederschap was een roeping, maar toch dacht ze soms aan die andere vrouw, die Eva gebaar had en haar pasgeboren kindje bij hen had achtergelaten. Die lege, overrompelde blik voordat de vrouw de deur achter zich sloot en nooit meer zou omkijken, die zou ze nooit vergeten. Een jonge vrouw wier leven ontspoord was. Berouw komt na de zonde, dat had Saar vaak genoeg gezien. Bij de vrouwen dan, de mannen dachten niet terug aan hun pleziertjes.

Misschien zal Saar door haar milde aard soms ook voor háár gebeden hebben. Voor mijn andere grootmoeder, mijn biologische. Leerde haar geloof haar immers niet om te vergeven? Dus bad ze. Dat het die vrouw goed zou gaan. Dat ze toch ergens verlossing zou mogen vinden in haar verscheurde leven. Dat ze tot het geloof zou komen misschien, dat ze daar troost uit zou putten. Maar elke gedachte aan haar zal toch nooit zonder een steek van jaloezie geweest zijn. En haar gebed was dubbelhartig. Het laatste wat ze hoopte was dat de ‘echte’ moeder van haar innig geliefde dochter plotsklaps op de stoep zou staan. Stel je voor dat die vrouw, haar leven gebeterd hebbende, het ooit in haar hoofd zou halen dat ze zelf weer voor haar bloedeigen dochter wilde zorgen? Het zou Eva’s leven op zijn kop zetten. En dat van haar en Jan regelrecht verwoesten.